

VINČA - PRVO MODERNO DOBA

Dragan Janković arheolog

Vinča je dala ime jednoj od najznačajnijih preistorijskih kultura u svetu. Između 5300. i 4500. godine pre nove ere prostor današnje Srbije i centralnog Balkana postaje kulturno središte Evrope, a na mestu današnje Vinče formiralo se veliko naselje koje je bilo središte, odnosno metropola kulture u okviru koje je evropski neolit dostigao svoj zenit.

Neolit ili mlađe kameno doba je period pojave prvih ljudskih zajednica čija se ekonomika pre svega zasniva na proizvodnji hrane i predstavlja jednu od najvažnijih etapa u razvoju ljudskog društva i civilizacije.

Vinčanska kultura je zahvatala ogromnu teritoriju, od srednjeg potisja na severu do Skopske kotline na jugu, i od reke Bosne i Usore na zapadu do Sofijskog basena na istoku. Vinčanska kultura je bila, ne samo najrasprostranjenija, već i tehnološki najdominantnija neolitska kultura u Evropi.

Pronalaskom tehnologije prerade rude bakra, pripadnici vinčanske kulture postaju začetnici najranije metalurgije u Evropi. Otkrićem velike tajne preobražaja materije, ovi prvi evropski rudari postavili su temelje svih budućih evropskih civilizacija. Vinčanska kultura, nastala na tradicijama prethodnih kultura centralnog Balkana, jedan je od najznačajnijih pokazatelja autohtonosti i autentičnosti evropske civilizacije i nesumnjivo ima veliki značaj u definisanju evropskog identiteta.

Arheološko svedočanstvo, o neverovatnom dometu neolitske Vinče i vinčanske kulture, je krajnje uzbudljivo i provokativno i sa razlogom je jedan od najzanimljivijih fenomena evropske arheologije. Tehnološke inovacije, najraniji dokazi o preradi rude u metal, visoka kultura stanovanja, dobrosusedski odnosi, briga o deci, saradnja a ne konflikt, trgovina, ishrana i odevanje vrlo slično savremenom, obezbeđuju Vinčanskoj kulturi karakter prvog modernog doba.

U SLAVU ŽIVOTA

Na hiljade antropomorfnih i zoomorfnih figurina, poklopaca sa licem, žrtvenika i ritualnih vaza, otkrivenih u naseljima vinčanske kulture, ukazuje na razvijeno mitotvorstvo i oformljenu religijsku misao.

Najveći broj ovih predmeta bio je u funkciji slavljenja života, rađanja i sveopšte plodnosti. Najbrojnije su svakako antropomorfne figurine koje se mogu smatrati zaštitnim znakom vinčanske kulture i učinili su je jednom od najprepoznatljivijih u svetskoj praistoriji. Većina antropomrfnih statueta predstavlja žensku figuru sa prenaglašenim očima. U neolitskim zajednicama opstanak ne zavisi od lovca i ratnika, već od rodosti polja i njive. Imajući u vidu da je upravo majka simbol života i rađanja, ali i simbol budnosti i brižnosti, može se objasniti velika brojnost ženskih figura. Slavljenje života, rađanja i plodnosti osnov su neolitskih kultova. Na velikom broju antropomornih figurina prikazane su raširene ruke koje su u svim vremenima univerzalni simbol dobrodošlice i otvorenosati.

Prenaglašene oči i uši, na poklopcima sa licem, su u funkciji budnosti i zaštite sadržaja posude. Očigledno da njima nije bila ideja da na poklopcu prikažu lice mačke, sove ili neke druge životinje već im je bila ideja da naglase suštinu - biti budan, odnosno biti odgovoran. Uspešnost neolitskih zajednica se može objasniti upravo njihovim insistiranjem na budnosti odnosno odgovornosti, prema porodici, zajednici, sebi, ali i odgovornosti prema prirodi.

VINČA NEOLITSKA METROPOLA

Pojava viškova hrane tokom mlađeg neolita omogućila je jednom broju članova zajednice da se bave nepoljoprivrednim delatnostima (prerada, zanati, trgovina). Razvoj trgovine i komunikacija je tadašnjim zajednicama omogućio pristup novim tržištima i sirovinama. Pošto se nalazila na raskrsnici strateški značajnih puteva, Vinča je postala najveće tržište onovremene Evrope, i to ne samo zbog izuzetne vrednosti sopstvenih proizvoda već i zbog retkih sirovina ili predmeta koji su u nju dopremani iz raznih krajeva Evrope.

Sa pojavom trgovaca i zanatlija javlja se i potreba za drugačijom organizacijom naselja, odnosno njihovom urbanizacijom, pa nije iznenađenje što se već tada javljaju i prva urbana naselja. Neki autori ih nazivaju proto-urbanim, međutim, ako pođemo od opšteprihvaćenog kriterijuma da su gradska naselja ona naselja u kojima više od polovine stanovnika žive od nepoljoprivredne delatnosti, neka od tih naselja zasigurno se mogu nazvati i urbanim i gradskim. Odsustvo tragova držanja životinja i organizacija naselja sa zbijenim kućama uz ulice bez dvorišta upućuje da je Vinča u neolitu bila organizovana kao gradsko naselje. Centralna pozicija u odnosu na naselja u okruženju, dugotrajnost i urbani karakter naselja, daju za pravo da se Vinča okarakteriše i kao jedna od prvih evropskih metropola.

Veliko graditeljsko umeće je jedan od najprepoznatljivijih elemenata vinčanske kulture. Kombinacijom gline, peska i pleve izrađivali su vrlo kvalitetan kompozitni materijal (malter) koji je nanošen na drvenu konstrukciju zidova a i na patos, preko patosnih greda. Prisustvo pleve u ovako formiranom malteru učinili su ga moćnom termoizolacijom. Razvijen sistem grejanja sa pećima i napama za odvod dima učinile su njihove kuće energetski efikasniim.